

АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ У МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ-ЕКОНОМІСТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

Л. Б. СЛУЖИНСЬКА

В умовах складної соціокультурної ситуації в кожній країні необхідні новий погляд та нове ставлення до навколишньої реальності. Переосмислення шляхів і перспектив подальшого розвитку особистості можливе в рамках нових концепцій освіти, пошук яких ведеться вченими різних країн. Поряд із традиційними теоріями освіти, що добре зарекомендували себе, ведеться пошук нових підходів і концепцій. В останні роки успішно розвивається новий науковий напрямок – **акмеологія**, що розглядає розвиток як постійне вдосконалення, а підсумком його є результат, досягнутий особистістю й суспільством.

Акмеологія (від грецького «акме» – пік, вершина, найвища ступінь будь-чого) – нова наукова галузь, комплекс наукових дисциплін, об'єктом вивчення яких є людина в динаміці її саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення в різноманітних життєвих сферах самореалізації.

Новий аспект наукового пізнання вимагав перегляду традиційних поглядів на розвиток людини, підкресливши роль і значення зрілої людини в сучасних умовах. У зв'язку з цим, виникла низка проблем, які потребують свого вирішення. Актуальним стали як розробка життєвого шляху людини, так і досягнення результату на цьому шляху.

По-новому осмислюється основний принцип акмеології – вершинність, як методологічна база спрямованості в майбутнє, зростає розуміння змісту і стратегії життя, категорії соціального оптимізму, що дає підставу для вироблення цілепокладання особистості, мотивації та формування акме. Підвищення якості підготовки майбутніх менеджерів-економістів є пріоритетним завданням економічного університету, вирішення якого можливе за рахунок впровадження акмеологічного підходу, який визначає продуктивність процесу саморозвитку, реалізації творчих потенціалів студентів, можливості їхнього кар'єрного росту.

Дослідженням акмеології в контексті теорії діяльності взагалі і професійної діяльності займалися вчені М. О. Рибніков, Б. Г. Ананьєв, К. І. Степанова, М. М. Обозов, Н. В. Кузьміна, О. О. Бодальов, А. О. Деркач, К. О. Абульханова-Славська, Є. О. Климова, О. С. Анісімов, О. А. Асєєв, М. М. Зазикіна, В. П. Бранський, В. В. Ільїн, С. Д. Пожарський та інші дослідники. Зазначимо, що акмеологія – нова дисципліна, що голосно заявила про себе у кінці 80-х років. А. О. Деркач та В. Г. Зазикін трактують її як науку, що вивчає закономірності і феномени розвитку людини на ступені її зрілості й особливо при досягненні нею найбільш високого рівня у цьому розвитку [2]. Н. В. Кузьміна [12] визначає, що акмеологія – це наука про вдосконалення, корекцію і реорганізацію творчої діяльності досвідчених фахівців. С. С. Пальчевський [14, с. 7–13] стверджує, що акмеологія – це поклик майбутнього. Акмеологію як науку на сьогоднішньому етапі розвитку відрізняє фундаментальність, інтегрований характер і гуманістична спрямованість.

Мета статті: розглянути основні завдання, які розв'язує акмеологія, та розкрити специфіку аспектів в акмеологічному підході, які сприяють вивченню іноземної мови як засобу міжнародного спілкування.

Відмітимо, що акмеологія є досить новою галуззю наукових знань у системі наук про людину, її предметом виступають «закономірності самореалізації творчих потенціалів дорослих людей на шляху до вищих рівнів продуктивності та професіоналізму» [10]. Як зазначають провідні науковці (А. О. Деркач, В. Г. Зазикін, Н. В. Кузьміна, С. С. Пальчевський) мета акмеології полягає в: удосконаленні особистості, допомозі в досягненні нею вершин фізичного, духовного, морального і професійного розвитку, а також гуманізація даного розвитку. Ми повністю поділяємо погляди С. М. Калаур у тому, що саме акмеологія, яка є наукою про механізми вдосконалення людської діяльності на базі новітніх інноваційних технологій, у повній мірі може сприяти зазначеним тенденціям. Слід констатувати, що сьогодні активно проводяться науково-дослідні роботи, спрямовані на: дослідження теоретичних проблем і розробку інтегративних методів формування «акме-соціуму» як національної стратегії; дослідження теоретичних проблем та розробка методів формування

акмеологічної концепції розвитку професіоналізму; дослідження і розробка структури та складу акмеологічного інструментарію в системі прикладної акмеології [11, с. 49-52].

До основних завдань, які розв'язує акмеологія, належать:

з'ясування індивідуально-психологічних особливостей розвитку людини на різних ступенях зрілості та в період «акме»;

виявлення відмітних ознак, які повинні бути розвинуті у дошкільному, шкільному віці та юності, що дозволило б суб'єкту успішно виявити себе на етапі зрілості;

дослідження з позицій творчості певних аспектів традиційних концепцій психології особистості, впровадження їх в акмеологічну науку;

дослідження шляхів самореалізації та розкриття її творчого потенціалу;

розробка акмеологічних концепцій формування професійної самосвідомості;

аналіз руху по шляху самовдосконалення та формування професійної майстерності;

виявлення, опис і аналіз феноменології акме-форм у життєдіяльності людини;

вияснення у ході досліджень, наскільки професійний розвиток спричиняє екзистенціально-особистісний чи, навпаки, особистісний, розвиток є лише побічним продуктом професійного;

з'ясування механізмів і результатів впливів макро-, мезо-, мікросоціумів і природних умов на людину в період її підготовки до власного «акме» та впродовж його;

розробка стратегій організації життя людини, які б дали їй можливість всебічно й оптимально самореалізовуватися;

удосконалення людської особистості, допомога їй у досягненні нею вершин у фізичному, духовно-моральному та професійному розвитку;

вивчення можливостей продовження акме-періоду в житті людини [15, с. 11-12].

На основі комплексного дослідження дорослої людини фахівцями [15, с. 9] було сформульовано основне завдання, що полягало у дослідженні та аналізі закономірностей розвитку дорослої людини як: індивіда (складного живого організму), особистості (ядром якої виступають ставлення людини до різних сторін дійсності) і суб'єкта діяльності (професіонала); а також закономірності досягнення у цьому розвитку найбільш високого оптимального рівня.

Акмеологія швидко пройшла всі необхідні етапи для свого становлення, сьогодні склався понятійний апарат та визначилися основні наукові категорії (акмеологічний підхід, акмеологічні закономірності, акмеологічні умови і фактори, акмеограма, акмеологічний потенціал), успішно розроблений власний методологічний інструментарій. Поряд із загальнонауковими методами (аналізом, синтезом), в акмеології використовуються методи психології та педагогіки (опитування, спостереження, анкетування, тестування, моделювання), а також розроблено власні акмеологічні методи (акмеографічний опис, побудова акмеограми, життєві лінії особистості, акмеологічне інтерв'ю).

Предмет акмеології – це творчий потенціал людини, закономірності й умови досягнення суб'єктом діяльності різних рівнів розкриття творчого потенціалу, вершин самореалізації. Завдання акмеології – це забезпечення суб'єкта діяльності знаннями і технологіями, які забезпечують можливість його успішної реалізації в різних сферах діяльності, а також у галузі вибраної професії. Акмеологія, як наука про досягнення людиною вершин у обраній діяльності, тісно пов'язана із визначенням внутрішніх механізмів, факторів досягнення професійної майстерності, оптимізації навчального процесу і підвищення кваліфікації завдяки пошуку найбільш оптимальних способів розвитку творчого потенціалу людини, самореалізації, розкриття резервних можливостей.

Оволодіння й застосування наукового знання у будь-якій галузі передбачає стимулювання самореалізації творчого потенціалу і високий рівень свідомості, самосвідомості людини в навколишньому світі та професії. Ці процеси не можуть бути продуктивними поза синтезом емпіричних і наукових педагогічних і психологічних знань. Проблема полягає в тому, як наблизити людину до такого синтезу. В цьому і полягає предмет акмеології. На даний час в акмеології опрацьовані стратегії. Ідея пошуку у цьому спрямуванні була сформульована Б. Г. Ананьєвим [3].

Таким чином, акмеологія проводить комплексні дослідження процесів і способів здійснення різними фахівцями професійної діяльності, синтезуючи для цього досягнення інших наук про людину, перш за все, філософії, соціології, психології, фізіології й педагогіки, з метою вивчення і аналізу акмеформ, успішної й творчої професійної майстерності і розробки технологій розвитку професіоналізму.

Використання акмеологічного підходу в сучасній вищій професійній освіті є дуже важливим, оскільки це посилює професійну мотивацію майбутніх менеджерів-економістів, стимулює розвиток

їхнього творчого потенціалу, дає можливість виявляти та використовувати ресурси особистості для досягнення успіху в професійній діяльності. Період найвищого творчого успіху, професійної майстерності – це гармонічне поєднання вже раніше досягнутих здобутків та усвідомлюваних можливостей; відкриття в собі нових можливостей і здібностей, розвиток креативності.

Період досягнення «акме» має як особистісну, так і соціальну детермінацію. Людина вступає в період досягнення максимальної продуктивності через розкриття своїх здібностей, особистісних якостей, життєвого та професійного досвіду. В той же час, досягнення «акме» можливе тільки у випадку суспільно важливої діяльності, реалізацією особистістю запитів суспільства, культури, професії. «Акме» – вершина професіоналізму – це стабільність високих результатів роботи, а також надійність.

Учені А. А. Деркач і В. Г. Зазикін визначають професіоналізм як властивість особистості, яка розвивається і проявляє себе в «інтегрованому розвитку до дуже високого рівня складових підструктури психічних властивостей і характеру особистості, її досвіду і спрямованості. Даний рівень розвитку не є «піковим», «кінцевим» [9, с. 60].

Сьогодні можна констатувати, що найменша увага приділена дослідженню зрілого періоду особистості, а тому логічно назріла потреба у введенні акмеологічного підходу у процес підготовки фахівців. Акмеологічний підхід, по-перше: надав би майбутнім менеджерам-економістам суттєву допомогу у роботі із людьми «акмеологічного віку», які прагнуть прогресивно розвиватися та самореалізовуватися, головним чином, у професійній діяльності; по-друге – допоміг би самим студентам досягнути найвищих вершин у навчальній діяльності та у майбутній професійній кар'єрі.

Досліджуючи основні поняття акмеології, В. В. Ільїн та С. Д. Пожарський [10] зазначають, що акмеологічний підхід до вивчення явищ припускає розгляд їх з погляду вдосконалення та гармонії. Як стверджують А. О. Деркач і В. Г. Зазикін, акмеологічний підхід – «базисна узагальнююча акмеологічна категорія, яка описує сукупність принципів, прийомів і методів, які дозволяють вирішити акмеологічні завдання та проблеми» [1].

Саме з цієї позиції ми розглядали фахову підготовку у вищому навчальному закладі майбутнього менеджера-економіста. Отже, на основі акмеологічного підходу підготовку майбутніх фахівців, які працюватимуть у сфері економіки можна трактувати як процес досягнення максимально можливого для кожного студента розвитку теоретичної та практичної досконалості у навчальній і науковій діяльності. З цієї точки зору, основна мета застосування акмеологічного підходу полягає у формуванні у студентів умінь вирішувати широкий спектр акмеологічних проблем та завдань, у тому числі у галузі професійної діяльності.

А. А. Деркач вважає, що своєрідність і особливість акмеологічного підходу до проблеми особистісного розвитку фахівців полягає у вивченні динаміки особистості, яка розвивається й припускає виявлення психологічних механізмів засвоєння і збагачення соціально-професійного досвіду, розвитку емоційно-ціннісного сприйняття цілей професійної діяльності, формування адекватних потреб та мотивів діяльності [8]. У студентів за допомогою акмеологічного підходу у підготовці менеджерів-економістів до професійної самореалізації необхідно виробити звичку саморозвитку, самовдосконалення, самоосвіти і самоконтролю, тобто це основні фактори досягнення стану «акме». Однак, для того, щоб ці акмеологічні фактори «діяли», необхідні сильні стимулюючі причини для майбутнього фахівця. Такими можуть стати мотиви досягнення. Завдання викладача – допомогти студентам у формуванні їхніх мотивів та потреб.

За останні роки опрацьований і успішно застосовується акмеологічний підхід у дослідженні різного роду проблем – особистісного розвитку, професійної діяльності, творчої самореалізації [4–9]. На основі аналізу цих праць ми дійшли висновку, що суть акмеологічного підходу полягає у здійсненні комплексного дослідження цілісності суб'єкта, коли його індивідні, особистісні й суб'єктно-діяльнісні характеристики вивчаються в єдності і в усіх взаємозв'язках для того, щоб досягти вищих рівнів, до якого може піднятися кожен. Акмеологічний підхід, окрім того, припускає цілісність та інтеграцію в рамках єдиної системи не тільки дослідницьких, але й діяльнісних, розвиваючих моделей, алгоритмів і технологій.

У контексті акмеологічного підходу необхідно нове осмислення та пошук ефективних напрямків організації навчально-виховної діяльності студентів, спрямованої на формування пізнавальної активності як стійкого утворення особистості студента, що впливає на ставлення до соціального досвіду у всіх сферах життєдіяльності. Отже, на основі акмеологічного підходу підготовку майбутнього фахівця у ВНЗ можна трактувати як процес досягнення максимального для кожного студента розвитку

теоретичної та практичної досконалості у навчальній і науковій діяльності. Акмеологічний підхід у підготовці майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації реалізується через вміння студента навчатися. Вміння навчатися – це способи організації індивідом своєї діяльності за засвоєнням знань, це вміння, яке сприяє засвоєнню, організовує його, але не є складовою самого процесу засвоєння.

Багато педагогів указують на те, що студенти не вміють навчатися, не можуть самостійно думати. У своєму дослідженні відомий науковець І. Я. Лернер констатує, що педагоги багато уваги приділяють навчанню практичних умінь, менше – розумовим, а організаторським вмінням студентів уваги не приділяють [13]. Саме навчальні навички та вміння розвивають у студентів здатність до самоорганізації, реалізації своїх можливостей, самоконтролю і поступово ведуть до досягнення власного «акме».

Сучасні дослідження показують, що найважче студентам удається оволодіння навичками проблемного викладення, евристичної бесіди, конструювання проблемних завдань із навчального предмета, недостатньо відпрацьовуються вимоги до знань студентів, трансформації загальних дидактичних цілей у конкретні дидактичні завдання розвитку та виховання у навчальному процесі. Саме відставання в навчанні викликано не вродженою відсутністю здібностей, а застосуванням непродуктивних способів навчальної роботи, тобто невмінням навчатися. Дослідження показують, що засобом розвитку і вдосконалення у студентів загальнонавчальних умінь і навичок у даний час є індивідуальна система навчання. При такій системі необхідний пріоритет індивідуальності, самоцінності студента як активного носія суб'єктивного досвіду, який відбудеться як особистість задовго до впливу спеціально організованого навчання. Освіта – це єдність двох взаємопов'язаних складових: навчання і учіння.

При реалізації акмеологічного підходу у підготовці майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації необхідна особлива робота з виявлення суб'єктивного досвіду кожного студента, рівня його соціалізації; повинен бути контроль навчальної роботи; необхідна співпраця студента і викладача, яка буде спрямована на обмін досвідом різного змісту. Розвиток студента як особистості відбувається не тільки шляхом оволодіння ним нормативною діяльністю, але й через постійне збагачення знаннями, перетворення суб'єктивного досвіду як важливого джерела індивідуального розвитку, навчання як суб'єктивної діяльності студента, що забезпечує пізнавальну діяльність.

Таким чином, вища освіта повинна у максимальній мірі розвивати особистість студента, формувати його «акме» як майбутнього професіонала. Сьогоднішньому випускнику повинні бути притаманні прагнення до постійного поповнення знань, здатність самостійно ставити і вирішувати різноманітні завдання професійного характеру. Оптимальним підходом до організації навчального процесу підготовки фахівців, які працюватимуть на посаді менеджера у сфері економіки, згідно із окресленими перспективами, вважаємо акмеологічний підхід, що узгоджується із сучасними інноваційними методами організації навчально-виховної діяльності.

Акмеологічний підхід у сучасній системі професійної освіти призначений забезпечити зусилля професійної мотивації, стимулювання творчого потенціалу, виявлення особистісних ресурсів майбутнього фахівця для досягнення вершин у професійній діяльності. Можливість ВНЗ в даному спрямуванні – це підготовка особистості до ефективного практичного засвоєння діяльності не лише шляхом формування системи професійних знань та умінь, а внаслідок актуалізації творчого потенціалу особистості.

Акмеологічний підхід у підготовці майбутніх менеджерів-економістів у вивченні іноземних мов призначений реалізовувати на практиці загальнолюдські цінності (аксіологічний аспект) і культурні ідеали (культурологічний аспект), раціональну організацію й творче самовдосконалення; свободу самовираження в професійній діяльності.

Аксіологічний (ціннісний) аспект в акмеологічному підході означає вивчення іноземної мови як засобу міжнародного спілкування, виходячи із її цінності для виховання і професійного розвитку особистості студента, визначення факторів та умов формування професійно важливих цінностей. В процесі підготовки майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації і навчання іноземної мови необхідне осмислення цих цінностей для розвитку особистості й майбутньої професійної діяльності студентів економічних спеціальностей [14].

Система цінностей в акмеологічному підході в широкому сенсі є внутрішнім стрижнем культури, інтегруючим елементом усіх гілок духовного виробництва (науки, етики, мистецтва, літератури і т. д.), всіх форм суспільної свідомості.

Культурологічний аспект в акмеологічному підході дав нам можливість розглядати:

формування особистості майбутнього фахівця в процесі взаємодії духовної і матеріальної культури, спільної діяльності його учасників один з одним;

кожного учасника спільної діяльності (викладача, студента), в першу чергу, як суб'єкта культури, як вільну, активну індивідуальність, яка зорієнтована на вільну творчість;

індивідуальну діяльність викладача й студентів як культуру, що визначає пріоритетні, необхідні її види і способи здійснення. Викладач та студент, що перебувають у творчій взаємодії та співпраці, забезпечують успіх один одному у своїй самореалізації, в розвитку духовно-морального потенціалу особистості. У процесі особистісного зростання менеджера-економіста, його самовдосконалення відбувається цілеспрямований самоаналіз і коректива професійно важливих якостей особистості, таких, як самосприйняття, креативність, толерантність, відповідальність та інші. А також підвищують відповідальність за прийняття рішень, формують уміння прогнозу результатів, уміння вибору оптимальних дій. Акмеологічний розвиток майбутнього менеджера-економіста – це його цілісний професійний розвиток як фахівця, особистості і духовно зрілої людини, ріст її самосвідомості.

Таким чином, досягти більш високого та якісного рівня освіти можливо на основі запровадження у навчально-виховний процес ВНЗ акмеологічного підходу.

У контексті навчання іноземної мови акмеологічний підхід розглядається нами як найбільш продуктивний спосіб накопичення знань з іноземної мови і професійних дисциплін, які сприяють розвитку професійної спрямованості особистості, її творчого потенціалу. Акмеологічний підхід у підготовці майбутніх менеджерів-економістів у вивченні іноземних мов створює методологічну стратегію, що базується на теорії акмеології, метою якої є створення умов для продуктивного професійного розвитку і саморозвитку творчої індивідуальності фахівця за допомогою іноземної мови.

Список використаної літератури

1. Акмеология : учебник / [под общ. ред. А. А. Деркача]. – М. : Изд-во РАГС, – 2002. – 650 с.
2. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – [3-е изд]. — СПб. : Питер, 2003. – 282 с. – (Мастера психологии).
3. Андреев В. И. Эвристика для творческого саморазвития / В. И. Андреев. – Казань : Изд. Казанского университета, 1994. – 246 с.
4. Бегидова С. Н. Теоретические основы профессионально-творческого развития личности специалиста по физической культуре и спорту / С. Н. Бегидова. – Майкоп, 2001. – 270 с.
5. Бодалёв А. А. Предмет акмеологии: о связи развития индивидуальности человека и его акме / А. А. Бодалёв // Основы общей и прикладной акмеологии. – М., 1994. – 124 с.
6. Волков И. П. Очерки спортивной акмеологии / И. П. Волков. – СПб. : БГА, 1998. – 126 с.
7. Деркач А. А. Акмеология – наука о путях достижения вершин профессионализма / А. А. Деркач, Н. В. Кузьмина. – М., 1993. – 267 с.
8. Деркач А. Акмеология : учеб. пособие / А. Деркач, В. Зазыкин. – Спб. : Питер, 2003. – 256 с. – (Учебное пособие).
9. Деркач А. А. Педагогическое мастерство тренера / А. А. Деркач, А. А. Исаев. – М., 1981. – 376 с.
10. Ильин В. В. Философия и акмеология / В. В. Ильин, С. Д. Пожарский. – СПб. : Политехника, 2003. – 395 с.
11. Калаур С.М. Акмеологічні аспекти формування особистісної зрілості студентів у процесі навчання у ВНЗ / С. М. Калаур // Забезпечення наступності змісту в системі ступеневої вищої та післядипломної освіти: українські традиції та європейська практика : зб. наук. пр. I Всеукраїнського науково-методичного семінару, 29 жовтня 2010. – Хмельницький : Поліграфіст-2, 2011 – С. 49–52.
12. Кузьмина Н. В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования / Н. В. Кузьмина. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2001. – 144 с.
13. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 181 с.
14. Лытнева В. В. Акмеологический подход к индивидуализации обучения будущих инженеров иностранному языку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Валентина Владимировна Лытнева ; АГПУ. – Армавир, 2010. – 193.
15. Пальчевський С. С. Акмеологія – поклик майбутнього / С. С. Пальчевський. Акмеологія в Україні : наукове видання. – 2010. – №1. – С. 7–13.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Л. М. Романишина.